

Tilbage til arbejde efter hjerneskode og afasi?

Blodpropper og blødninger i hjernen rammer også mennesker i den erhvervsaktive alder. Når det første chok har lagt sig, er der mange, der spørger, om det bliver muligt at vende tilbage til arbejdslivet. Har man fået kommunikationsproblemer (afasi) efter hjerneskadens, kan fremtiden synes særlig uoverskuelig.

I de første uger og måneder modtager den afasiramte ofte intensiv tale- og sprogtræning, fysioterapi og træning af praktiske færdigheder. Men hvilken hjælp er der på længere sigt til at genoptage gamle arbejdsfunktioner eller komme i gang med en ny form for beskæftigelse?

Af Lise Randrup Jensen og Charlotte Lønnberg, logopæder

Op imod en fjerdedel af alle, som rammes af en hjerneblødning eller blodprop, er under 65 år gamle. Mange vil opleve, at de er midt i arbejdslivet, og at sygdommens følger skaber usikkerhed om, det er muligt at vende tilbage til det tidligere arbejde – især, hvis der er opstået tale- og sprogsvækkelser efter hjerneskadens, dvs. afasi.

Afasi og lammelser vil være alvorlige hindringer for at vende tilbage til de fleste erhverv. Men hvilke faktorer er egentlig vigtige, når genoptræningen er slut, og der skal tages stilling til fremtidsmulighederne?

Livet efter hjerneskode

For nogle personer, der allerede inden sygdommen havde gjort sig tanker om deres pensionsmuligheder, vil det være oplagt at sadle om i livet og måske sige farvel til et stresset arbejde og søge at få et godt liv med familie og fritidsinteresser. Også for denne gruppe kan det dog være uhyre vigtigt at opleve, at man stadig har noget at bidrage med – se mere herom i indlægget om "En aktiv tilværelse med afasi" her i bladet.

For andre vil der være et stort ønske om at vende tilbage til et aktivt arbejdsliv. Det er velundersøgt, at det har stor betydning for menneskers trivsel at have et arbejde. I vores samfund er arbejdet tit den måde, vi kommer i kontakt med andre mennesker på ud over den nærmeste familie. Arbejdet skaber desuden rammer i hverdagslivet, fx fordi man skal stå op og gøre sig klar og tage af sted på et bestemt tidspunkt. Arbejdet giver oplevelser, som man kan tage med sig hjem og tale om. At kunne arbejde bidrager til selvværdfølelsen og til en

bedre økonomi. For nogle har arbejdet måske fyldt meget – det kan være en vigtig del af selvopfattelsen, at man udøver et givet erhverv.

Forskning i hjerneskode og arbejde

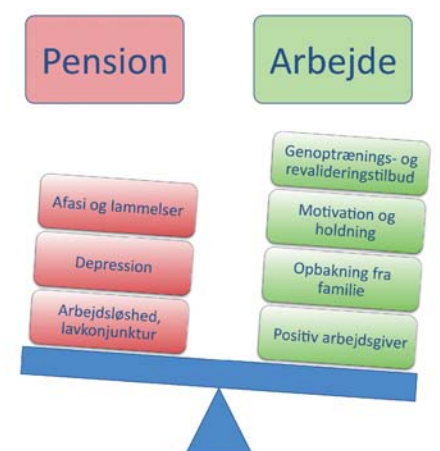
Hvad viser undersøgelser om mulighederne for at vende tilbage til arbejdet efter en blodprop eller hjerneblødning? En svensk undersøgelse, hvor man fulgte 120 apopleksiramte i den erhvervsaktive alder, viste, at 41 % vendte tilbage til arbejdsmarkedet (Vestling m. fl., 2003). For dem, som vendte tilbage til arbejdsmarkedet, tog det gennemsnitligt næsten 12 måneder, førend de kom i gang med at arbejde igen, og for 2/3 blev det på nedsat tid.

Undersøgelsen omfattede apopleksiramte med forskellige følgesymptomer og grader af vanskeligheder og med forskellige typer job. Resultaterne viste også, at statistisk set havde graden af vanskeligheder og jobtypen indflydelse på sandsynligheden for, om man kom i arbejde igen. For eksempel gav en bevaret gangfunktion en højere sandsynlighed for, at det var muligt at vende tilbage på arbejdsmarkedet. Undersøgelsen viste imidlertid ikke noget om, hvordan afasi påvirker muligheden for, at man kan vende tilbage til arbejdsmarkedet sammenlignet med andre følger efter hjerneskode, som fx hukommelsessvækkelser eller synsvækkelser.

Afasi og lammelser vanskeliggør givetvis mange arbejdsfunktioner, men heldigvis er symptomerne efter hjerneskode og deres sværhedsgrad kun én af flere faktorer, som har betydning for personens muligheder for at

vende tilbage til arbejde. Det er konklusionen, som to forskere, Radford & Walker (2008), nåede frem til efter en gennemgang af eksisterende forskning om tilbagevenden til arbejde efter hjerneblødning eller blodprop. De to forskere fremhæver en række faktorer, som har positiv betydning for, om det kan lykkes at komme tilbage på arbejdsmarkedet, selvom der kan være tale om svære følgesymptomer efter hjerneskadens - specialiseret genoptræning og hjælp til arbejdsmæssig revalidering, motivation, indsigt og fleksibel holdning, støttende arbejdsgiver og familiemæssig opbakning

Givetvis kan visse forhold også påvirke sandsynligheden for tilbagevenden til arbejdsmarkedet i negativ retning fx hvis arbejdsmarkedet generelt er præget af lavkonjunktur og arbejdsløshed, eller hvis den hjerneskodede person lider af en ubehandlet depression eller af modløshed, som ikke imødegås med støtte og opmuntring.

Lovgivning og arbejdsplads

Lovgivningen rummer gode muligheder for at afprøve arbejdspotentialer og eventuelt etablere fleksjob til personer der, som følge af en hjerneblødning eller blodprop, ikke kan ar-

Billeder anvendes som kommunikationsmåde i samtaler omkring arbejde.
Foto. Peter Hestbæk.

bejde på ordinære vilkår. God vilje hos arbejdsgiver og arbejdstager er imidlertid sjældent nok. En hjerneskades konsekvenser er ofte vanskelige at forstå, og det kan komme bag på parterne, at nogle opgaver, der umiddelbart forekommer ligetil, kan volde problemer. Tit kan der kompenseres for vanskelighederne, men det kræver en åben dialog og omstillingsparathed både hos arbejdsgiver og arbejdstager. Processen har bedre chancer for at lykkes, hvis den hjælpes i gang og følges af professionelle, som har specialiseret viden om hjerneskader og revalidering. I revalideringsprocessen må det sociale liv på en arbejdsplads også tænkes med – der skal skabes forståelse blandt kollegerne for den afasiramte persons vanskeligheder og rådgives om, hvordan man kan kommunikere såvel i arbejdsituationer som i pauser. Det vil ofte være nødvendigt med opfølgende møder mellem arbejdsgiver og arbejdstager for at finde løsninger på problemer, inden de vokser sig store.

Specialiseret genoptræning og revalidering

På Center for Hjerneskade har man siden april 2007 haft et specialiseret genoptrænings- og revalideringsprogram målrettet afasiramte personer i den erhvervsaktive alder (se

<http://www.cfh.ku.dk/>). Programmet omfatter intensiv træning af sprog og kommunikation for at mindske sprog-vanskelighederne eller lære at kompensere bedst muligt for dem. Desuden tilbydes intensiv gangtræning og armtræning til deltagere med lammelser, samt konditions- og styrketræning for alle, som ikke allerede lever et fysisk aktivt liv. Med henblik på etablering af arbejdspraktik og arbejdsprøvning skemalægges rådgivende samtaler med socialrådgiver om arbejdsfunktioner, kompetencer, erfaringer og interesser. Desuden omfatter programmet psykologsamtaler samt støttende møder for familie og netværk, herunder børn. Er man i den erhvervsaktive alder, har man ofte mindreårige eller hjemmeboende større børn, og det er helt nødvendigt at familielivet efter hjerneskaden fungerer rimeligt efter de omvæltninger, hjerneskaden har medført, førend der igen kan tages hul på arbejdslivet. Et tværfagligt team samarbejder om arbejdspladsbesøg med deltagelse af arbejdsgiver og den afasiramte arbejdstager. I processen er der især fokus på arbejdsfunktioner og konkrete opgaver, fordi det er erfaringen, at et "job" eller "arbejde" skal analyseres grundigt i forhold til hvilke delopgaver, det kan indeholde, hvis den afasiramte person skal kunne udføre det med succes.

Resultater

Resultaterne er lovende: Af de første ti programdeltagere i alderen 30 til 58 år er de syv igen blevet erhvervsaktive – overvejende i fleksjob; en enkelt er kommet på pension, og to er fortsat i arbejdsprøvning. For de ældre deltagere i alderen 60 til 70 år ser det oftest ud til at ende med pension – men også her er det muligt gennem en målrettet indsats at hjælpe personer i gang med en aktiv og udbytterig pensionisttilværelse.

Hvorfor er det vigtigt?

I bedste fald kan tilbagevenden til arbejdsmarkedet betyde, at der skabes en ramme, hvor den afasiramte person vil kunne udvikle sig fremover i takt med, at færdigheder genvindes. Arbejdet kan fx stimulere til fortsat udvikling af sprog og kommunikation – også efter den egentlige genoptræning er slut. Og som måske en af de vigtigste ting for at genopbygge et godt liv med afasi: arbejdet kan være med til at forebygge social isolation, der kan være en af de svære langsigtede følger ved afasi.

Set ud fra et samfundsøkonomisk perspektiv er der formentlig også tale om en gevinst, idet man må forvente, at udgifterne til genoptræning og revalidering på længere sigt vil dækkes ind af sparede offentlige udgifter til pension samt indtægter i form af indkomstskat. ■

Referencer:

- Radford, K., & Walker, M. (2008). Impact of Stroke on Return to Work. *Brain Impairment*, 9(2), 161-169.
- Vestling, M. (2003). Indicators for return to work after stroke and the importance of work for subjective well-being and life satisfaction. *J Rehabil Med*, 35, 127-131.